

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

MUUTOSESITYS: Lisätään koriin 1. uusi tavoite: Turvataan jokaiselle nuorelle hyvinvoinnin edellytykset. Tähän tavoitekohtaan lisätään toimenpiteet toimeentulon, sosiaaliturvan, asumisen, asunnottomuuden, työelämän ja työttömyyden osalta. Lisätään myös kirjaus toimenpiteiden ja nuoriin kohdistuvan politiikan, kuten sosiaaliturvamuutosten hyvinvointi- ja mielenterveysvaikutusten arvioinnista osana VANUPO-ohjelmaa. Myös nuorten yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon sekä haavoittuvassa asemassa, syrjäytymisuhan alla ja vähemmistöihin kuuluviin nuoriin kohdistuvia toimenpiteitä tulisi vahvistaa. Nuorten ja perheiden sosioekonomisten erojen, osaamisen eriytymisen, ylisukupolvisen syrjäytymisen ja alueellisten erojen tulisi olla huomioituna. Lisäksi syrjäytymisen ehkäisyssä on kapea ote: sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa tulisi tarkastella kokonaisvaltaisesti ja toteuttaa linjakkaaksi

TAVOITE 1: Nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa

Jaksamisen ja mielenterveyden haasteet ennustavat heikompaa oppimista ja oppimistuloksia. Kouluterveyskyselyn (2023) mukaan noin kolmasosa yläkoulun tytöistä on koulu-uupunut ja kärsii ahdistuneisuudesta. Kouluun liittyvää uupumusasteista väsymystä kokee 43 % ja riittämättömyyden tunnetta 37 % yläkoulun tytöistä. Koronapandemia nosti uupumuslukuja voimakkaasti ja ne ovat lisääntyneet yläkoulussa edelleen. Yhä useampi on myös jäänyt ilman opiskeluhuollon tukea, vaikka on sitä hakenut. Hyvinvointi on oppimisen edellytys, joka vaikuttaa oppimiseen, oppimistuloksiin ja Suomen osaamistasoon.

Luonnoksessa tuodaan esiin opiskeluhuollon merkitys nuorten mielenterveydelle ja hyvinvoinnille. On tärkeää, että opiskeluhuollon saatavuus ja toimivuus turvataan. Opiskeluhuollon palvelut toteutuvat sosiaali- ja terveystoimen sekä sivistystoimen yhteistyönä. Tällä hetkellä tiedonkulussa ja

kirjaamiskäytänteissä on huomattavasti epäselvyyksiä, mikä vaikeuttaa käytännön yhteistyötä. Lisäksi hyvinvointialueet eivät ole ryhtyneet tarvittaviin toimenpiteisiin turvatakseen lakisääteisten palveluiden saatavuutta esimerkiksi opiskeluhuollon psykologipalveluiden osalta. Opiskeluhuollon henkilökunnan riittävydestä on huolehdittava: kuraattori / 670 oppilasta ja psykologi / 780 oppilasta. Opiskeluhuollon kuraattorin ja psykologin työaika on kohdennettava sekä yhteisölliseen että yksilölliseen opiskeluhooltoon niin, että painopiste on oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisesti yhteisöllisessä opiskeluhollossa. Myös ministeriöiltä ja viranomaistahoilta tarvitaan yhteistyötä opiskeluhuollon sujuvuuden ohjaamiseksi, ja palveluiden lakisääteisen toteutumisen varmistamiseksi. Tilanteesta olisi hyvä tehdä selvitys.

LISÄYSESITYS: ”Hallituskauden puolivälissä keväällä 2025 annetaan selvitys, miten opiskeluhuollon siirto hyvinvointialueille on toteutunut. Selvityksen kohteena on oppilas- ja opiskelijahuollon palveluiden laatu sekä kuraattori- ja psykologipalveluiden toteuttaminen lähipalveluina koulujen ja oppilaitosten tiloissa. Myös tiedonkulkua, kirjaamiskäytänteitä ja henkilöstön riittävyttä selvitetään.”

Luonnokseen olisi hyvä lisätä, että hyvinvointityöhön tarvitaan koko koulu- ja opiskeluyhteisö. Mielenterveyttä ja hyvinvointia edistävän toimintakulttuurin kehittäminen sekä oppilaitosten ammattilaisten, kuten opettajien riittävän hyvinvointi- ja mielenterveysosaamisen turvaaminen on tärkeää. Mielenterveyden näkökulmasta keskeistä osaamista ovat tunne- ja vuorovaikutustaidot, resilienssi, vahvuuspedagogiikka sekä nuoren psyykkisen pahoinvoinnin tunnistaminen, puheeksiotto ja eteenpäin ohjaaminen. Osaamisen lisäksi tarvitaan aikaa, ja mahdollisuuksia esim. konsultoida opiskeluhoollon ammattilaisia. Mielenterveyttä edistävä opiskeluympäristö on sellainen, joka luo mahdollisuuksia keskittyä oppimiseen ja toisaalta luo mahdollisuuksia kohtaamisille ja vuorovaikutukselle. Esimerkiksi nuorisotilojen sijoittaminen osaksi koulurakennuksia on yhteisöllisyyttä tukevaa.

Opiskeluyhteisöjen hyvinvointityön lisäksi tulee yhteiskunnan tasolla tarkastella ja edistää oppimista ja hyvinvointia edistävää koulutuspolitiikkaa. Koulu-uupumus nelinkertaistaa opintojen keskeyttämisen riskin ja laskee voimakkaasti myös nuorten koulutuksellisia tavoitteita. Tämä haastaa hallitusohjelman tavoitetta saada puolet ikäluokasta suorittamaan korkeakoulututkinto. VANUPO-luonnoksesta puuttuvat korkeakouluopiskelijat ja heidän hyvinvointiinsa kohdistuvat toimenpiteet.

LISÄYSESITYS: ”Vahvistetaan peruskouluissa, toisella asteella ja korkeakouluissa tehtävää laaja-alaista hyvinvointi- ja mielenterveystyötä, jota johdetaan ja toteutetaan suunnitelmallisesti ja moniammatillisesti oppilaita ja opiskelijoita osallistaen. Kehitetään turvallisuutta, osallisuutta, yhteisöllisyyttä, hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävää sekä syrjäytymistä ehkäisevää toimintakulttuuria kouluissa ja oppilaitoksissa. Lisäksi selvitetään koulu-uupumuksen syitä sekä kehitetään uupumista vähentäviä ja jaksamista lisääviä keinoja sekä mielenterveyskuormituksen vähentämisen koulutuspoliittisia ratkaisuja.”

Luonnoksessa mainitaan, että ennaltaehkäisyllä, matalan kynnyksen tuella, läsnäololla sekä yhteisöllisyyden lisäämisellä vahvistetaan nuorten hyvinvointia ja vähennetään mielenterveyspalveluiden tarvetta.

LISÄYSESITYS: ”Nuorten mielenterveyttä vahvistetaan sekä yksilö- että yhteisötasolla nuoria osallistaen ja suunnitelmallisesti.”

Luonnoksessa esitetään elintapaohjauksen hyödyntämistä osana opiskeluhuoltoa. Elintapaohjaukseen luetellaan kuuluvaksi ravitseminen, uni, liikunta, päihteettömyys ja kulttuurihyvinvointi. Näillä kaikilla on mielenterveyttä edistävä vaikutus, mutta olisi tärkeä lisätä mielenterveys vielä omana kohtanaan.

LISÄYSESITYS: Lisätään mielenterveys elintapaohjauksen sisältöihin.

VANUPO-luonnoksen tavoite 8 -kohdassa mainitaan, että kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävää nuorisotyötä kehitetään edelleen. Nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa -toimenpiteistä puuttuu niissä tehtävä nuorisotyö, jolla on tärkeä rooli nuorten hyvinvointityössä.

LISÄYSESITYS: ”Kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävää nuorisotyötä kehitetään edelleen. Nuorisotyön kehittämisessä huomioidaan nuorten tarpeet ja toiveet, nuorten hyvinvoinnin edistäminen sekä moniammatillisen yhteistyön vahvistaminen koulujen ja oppilaitosten hyvinvointityössä.”

VANUPO:n valmistelun kuulemisessa nuoret esittivät huolensa liiallisista koulupaineista. Liialliset koulupaineet lisäävät mielenterveyskuormitusta. Tähän nuorten huoleen ei luonnoksessa ole toimenpiteitä.

LISÄYSESITYS: ”Varmistetaan kouluissa ja oppilaitoksissa opiskelun työmäärän kohtuullisuus ja riittävä palautuminen koulu-uupumuksen vähentämiseksi. Kehitetään keinoja nuorten liiallisten koulupaineiden ja mielenterveyskuormituksen vähentämiseksi.”

Luonnoksessa tuodaan esiin nuorten digilaitteiden tärkeys ja käytön lisääntyminen. Kehitys tuo hyötyjen lisäksi haasteita, myös mielenterveydelle. Nuoret hyötyvät sekä digitaalisuuden tukemisesta että haittoja vähentävästä työstä.

LISÄYSESITYS: ”Kouluissa ja oppilaitoksissa edistetään turvallista ja hyvinvointia vahvistavaa mediakäyttöä sekä kehitetään käytäntöjä älylaitteiden ja sosiaalisen median haittojen vähentämiseksi.”

Hallitus on toteuttamassa oppimisen tuen uudistamista. Laadukas ja riittävä oppimisen tuki on tärkeää oppimiselle ja hyvinvoinnille. Oppimisen vaikeudet voivat olla kytköksissä mielenterveysongelmiin ja vastaavasti uupuneena ei opi. Oppimisvaikeudet tai neuropsykiatriset haasteet ovat ilman oikeanlaista koulunkäynnin tukea riskitekijä nuoren kasvulle, kehitykselle ja mielenterveydelle. Esimerkiksi oppimis-, nepsy- ja mielenterveyshaasteet tulee tunnistaa mahdollisimman varhain, saada nopeasti riittävä tuki sekä tarvittaessa myös polutus mielenterveyspalveluihin. Myös koulun ammattilaisten osaaminen on tärkeää.

LISÄYSESITYS: ”Varmistetaan laadukas oppimisen tuki kaikilla koulutusasteilla sekä huomioidaan mielenterveyden ja hyvinvoinnin näkökulma oppimisen tuen uudistamisessa. Edistetään koulujen ja oppilaitosten ammattilaisten hyvinvointi- ja mielenterveysosaamista. Pyritään sisällyttämään opettajakoulutukseen mielenterveysosaamista oppimisen tuen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi sekä huolehditaan riittävästä täydennyskoulutuksesta.”

Luonnoksen toimenpiteet kohdistuvat perusopetukseen ja toiselle asteelle. Korkeakouluopiskelijoiden mielenterveys heikkeni koronapandemian seurauksena merkittävästi. THL:n Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimuksen (2021) mukaan 35 % korkeakouluopiskelijoista kokee kliinisesti merkittävää psyykkistä kuormitusta.

LISÄYSESITYS: ”Hyvinvointityötä toteutetaan myös korkeakouluissa sekä yhteistyössä YTHS:n kanssa.”

VANUPO ulottuu nuorisolain mukaisesti 29-ikävuoteen saakka, joten moni nuori on opintojen rinnalla tai niiden jälkeen työelämässä. Luonnoksesta puuttuvat työelämäkirjaukset. Hallitusohjelman tavoitteena on puolittaa mielenterveyssyistä johtuvat sairauspoissaolot ja työkyvyttömyyseläkkeet seuraavan viiden vuoden aikana. Erityisesti nuorten ikäryhmissä on näissä huolestuttavaa kehitystä. Lisäksi Työterveyslaitoksen tutkimuksen (2023) mukaan koronapandemia heikensi erityisesti nuorten työntekijöiden työkykyä.

MUUTOSYTESITYS: Lisätään tavoitteen 1. otsikkoon työelämä: Nuori voi hyvin koulussa, oppilaitoksessa ja työelämässä. Lisätään kirjaus: ”Vähennetään nuorten mielenterveysperustaisia sairauspoissaoloja ja työkyvyttömyyseläkkeitä kehittämällä työelämää nuorten työkykyä ja mielenterveyttä vahvistavaksi sekä mielenterveysongelmia ehkäiseväksi. Vahvistetaan työyhteisöjen ja esihenkilöiden mielenterveysosaamista sekä otetaan käyttöön keinoja tukea nuoria työuran alussa. Edistetään nuorten työllisyyttä tarjoamalla neuvontaa ja tukea erilaisiin työn tekemisen muotoihin,

kuten palkkatyöhön, yrittäjyyteen ja epätyypillisiin työsuhteisiin liittyen. Vahvistetaan nuorille suunnattuja ammatinvalinta- ja uraohjauspalveluita.”

TAVOITE 2: Jokaisella nuorella on pääsy mieluisaan harrastukseen matalalla kynnyksellä

Mielekäs harrastaminen tukee mielenterveyttä. On hyvä, että luonnoksessa kiinnitetään erityistä huomiota matalan kynnyksen harrastustoiminnan saatavuuteen ja erityistarpeisten nuorten harrastamiseen. Harrastamisen Suomen malli kohdentuu peruskouluikäisiin ja rajallisiin koulupäivän yhteydessä tarjottaviin harrastusmahdollisuuksiin. Harrastamista ja mielekästä vapaa-aikaa tulee edistää koko nuorisolain ikäryhmässä. Harrastuksissa tulee edistää turvallisuutta, saavutettavuutta, nuorten osallisuutta ja hyvinvointia. Syrjintää, kiusaamista ja psykologista turvattomuutta tulee ehkäistä ja niihin tulee puuttua. Myös nuorten omatoimista harrastamista on tuettava.

LISÄYSESITYS: ”Lisätään harrastamisen saavutettavuutta nuorten kaikissa ikäryhmissä ja harrastusmuodoissa. Kehitetään nuorten harrastustoimintaa yhdenvertaisuutta, hyvinvointia, mielenterveyttä ja turvallisuutta edistäväksi. Vahvistetaan harrastusohjaajien, valmentajien ja harrastavien nuorten vanhempien hyvinvointi- ja mielenterveysosaamista. Puretaan harrastamisen esteitä huomioiden myös psyykkiset esteet, kuten sosiaalinen jännittäminen ja yksinäisyys. Toteutetaan etsivää harrastustyötä yhteistyössä etsivän nuorisotyön kanssa.”

TAVOITE 3: Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vähenee

Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrän väheneminen on tärkeä ja hyvin mitattava tavoite. Tämän rinnalle tarvittaisiin tavoite: koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten toimintakyky ja toimijuus vahvistuu. Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevilla nuorilla on suhteellisesti enemmän hyvinvointi- ja mielenterveysongelmia. On hyvä, että luonnoksessa vahvistetaan nuorten monialaisia matalan kynnyksen palveluja, kuten Ohjaamoja. Luonnoksessa todetaan, että ohjaamotoimintaan sisällytetään liikuntaneuvontaa ja ohjausta kulttuuri- ja liikuntaharrastusten pariin. Myös mielenterveys olisi tärkeä huomioida.

LISÄYSESITYS: ”Ohjaamoihin sisällytetään myös mielenterveyden tukea.”

Luonnoksessa mainitut nuorten työpajatoiminta ja etsivä nuorisotyö ovat tärkeitä haavoittuvassa asemassa olevien nuorten tukemiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Haavoittuvassa asemassa olevilla nuorilla on yleisemmin mielenterveys- ja päihdehaasteita.

LISÄYSESITYS: ”Etsivällä nuorisotyöllä ja työpajatoiminnalla on keskeinen rooli haavoittuvassa asemassa ja syrjäytymisriskissä olevien nuorten hyvinvoinnille. Edistetään näiden nuorisotyön ammattilaisten hyvinvointi- ja mielenterveysosaamisesta nuorten kohtaamiseen, tukemiseen ja palvelujärjestelmässä toimimiseen.”

Luonnoksessa nostetaan esiin lastensuojelun roolia ja merkitystä. Hyvinvoinnin ja mielenterveyden haasteet ovat muuta väestöä suhteellisesti yleisempiä lastensuojelun asiakkailta. Olisi tärkeä huolehtia lastensuojelun ammattilaisten riittävästä osaamisesta lasten ja nuorten mielenterveyden vahvistamiseen ja psyykkisten ongelmien kohtaamiseen.

LISÄYSESITYS: ”Vahvistetaan lastensuojelun ja lastensuojelun jälkihuollon ammattilaisten mielenterveys- ja hyvinvointiosaamista.”

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

On hienoa, että nuorten mielenterveys on luonnoksesta keskeisesti mukana ja mielenterveyspalveluiden saatavuutta luvataan parantaa pikaisesti. Nuorten kuulemisessa mielenterveysavun saaminen koettiin vaikeaksi ja matalan kynnyksen palveluita ja laatua haluttiin parantaa. Nuoret nostivat esiin myös mielenterveysongelmien yleisyyden. Koronapandemian seurauksena nuorten mielenterveys heikentyi, eikä se valitettavasti ole kehittynyt parempaan pandemian jälkeen. Erityisesti yläkouluikäisten tyttöjen mielenterveysoireilu on lisääntynyt entisestään (Kouluterveyskysely 2023).

Korin 2. otsikko ´Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen´ ei ole varsinainen nuoriin kohdistuva tavoite, kuten se on VANUPO-luonnoksen muissa otsikoissa (esim. nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa). Lisäksi mielen hyvinvoinnin sijaan tulisi käyttää mielenterveyden määritelmää (WHO 2013).

MUUTOSYTESITYS: Muutetaan korin 2. otsikko muotoon: Nuorten mielenterveys vahvistuu ja mielenterveysongelmat vähenevät

Mielenterveyden edistäminen ja tukeminen tulisi tapahtua sekä yksilöiden että yhteisöjen tasolla. Mielenterveyteen vaikuttavat myös arjen turvallisuus ja sujuvuus, jotka vähentävät mielenterveyskuormitusta. Taloudellinen epävarmuus ja lapsiperheköyhyys puolestaan lisäävät mielenterveysongelmien riskiä.

LISÄYSESITYS: ”Mielenterveyttä vahvistetaan ja mielenterveysongelmia ennaltaehkäistään nuorten kaikissa kasvu- ja koulutusympäristöissä (esim. mielenterveystaidot, hyvä itsetunto sekä

kiusaamisväkivallan ja yksinäisyyden ehkäisy). Matalan kynnyksen mielenterveysapua on saatavilla nuorten lähiympäristöissä (esim. oppilaitos, nuorisotyö ja digitaalinen ympäristö).”

VANUPO-luonnoksessa käytetään mielen hyvinvoinnin termiä ja mielenterveyttä vain palveluiden yhteydessä. WHO määrittelee mielenterveyden (2013) hyvinvoinnin tilaksi, jossa ihminen pystyy näkemään omat kykynsä ja selviytymään elämään kuuluvissa haasteissa sekä työskentelemään ja ottamaan osaa yhteisönsä toimintaan. Mielenterveys on voimavara. Mielen hyvinvoinnille ei sen sijaan ole kunnollista määritelmää. Mielenterveys-termiä tulisi käyttää myös siihen liittyvän stigman vähentämiseksi.

MUUTOSesitys: Korvataan VANUPO-luonnoksen kaikki mielen hyvinvointi -termit mielenterveyden käsitteellä.

TAVOITE 4. Nuorella on pääsy oikea-aikaisiin ja laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin

Toimenpiteet ovat suppeat otsikon tavoitteeseen nähden. Keskeistä on vahvistaa perustason mielenterveyspalveluita, mutta myös erikoissairaanhoidon ja kuntoutuksen saatavuus on turvattava. Nuorten mielenterveys tarvitsee vahvistamista, ongelmien ennaltaehkäisyä, matalan kynnyksen tukea, mielenterveyshoitoa perustasolla ja erikoissairaanhoidossa sekä kuntoutusta. Nuorten mielenterveyskriisiin ratkaiseminen vaatii koko ketjuun panostamista.

LISÄesitys: ”Turvataan nuoren oikea-aikainen pääsy laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin. Palveluilla tarkoitetaan matalan kynnyksen mielenterveystukea (esim. chat-palvelut), terveydenhuollon perustason mielenterveyspalveluja (esim. opiskeluhoito ja terapiatuu), erikoissairaanhoidon palveluja (esim. nuorisopsykiatrisen hoito ja sairaalan osastohoito) sekä kuntoutus (esim. Kelan kuntoutuspsykoterapia).”

On hyvä, että luonnoksessa tuodaan esiin yhteys Kansalliseen mielenterveysstrategiaan 2020–2030 ja itsemurhien ehkäisyohjelmaan sekä lapsistrategiaan. Pelkkä yhteyden maininta ei kuitenkaan kerro tavoitteista ja toimenpiteistä.

VANUPO:ssa mainitaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten mielen hyvinvoinnin vahvistaminen, mutta vähemmistöihin kuuluvat ja haavoittuvassa asemassa olevat nuoret tulisi lisätä luonnokseen laajemmin. Vähemmistöihin kuuluvilla nuorilla on enemmän mielenterveyskuormitusta ja mielenterveysongelmia. Esimerkiksi rasismi heikentää mielenterveyttä ja sateenkaarinnuoret ovat yksi itsetuhoisuuden riskiryhmä. Itsemurhien ehkäisemiseksi tarvitaan nuorten kanssa toimiville aikuisille osaamista itsetuhoisuuden puheeksiotosta ja itsemurhien ennaltaehkäisystä.

MUUTOSESITYS: Konkretisoidaan Vanupo-ohjelman toimenpiteitä Kansallisen mielenterveysstrategian ja lapsistrategian osalta. Lisätään kirjaus: ”Vahvistetaan nuorten kanssa toimivien aikuisten, kuten nuorisotyöntekijöiden, opettajien, huoltajien sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten osaamista itsetuhoisuuden puheeksiotosta ja itsemurhien ennaltaehkäisystä.”

Lasten ja nuorten terapiatakuu on merkittävä parannus mielenterveyspalveluihin. Terapiatakuun laadukas toimeenpano tulee varmistaa. Tutkimukset osoittavat, että erityisesti nuorten mielenterveys on viime vuosina heikentynyt. On tärkeää ulottaa terapiatakuun yläikäraja nuorisolain mukaisesti alle 29-vuotiaisiin.

Lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamisessa tulee varmistaa, että perustasolla on tarjolla monenlaisia hoitomuotoja. Oppilashuoltoon on osoitettava riittävät resurssit, ja on luotava selkeät polut oppilashuollon ja sosiaali- ja terveyspalveluiden välille. Oikea-aikaisen tuen varmistamiseksi on huolehdittava perhepalveluiden, mielenterveyspalveluiden sekä psykososiaalisen tuen saatavuudesta. Digitaalisilla palveluilla, omahoidolla ja lyhytinterventioilla ei tule kokonaan korvata kasvokkaisia hoitoja eikä pidempiä hoito- tai psykoterapiajaksoja silloin, kun niitä tarvitaan. Asiakkaat tulisi ohjata tarpeen mukaiselle hoitoportaalille suoraan, ilman että kaikkien tulisi aloittaa portaiden alusta. Terapiatakuun toteuttamisessa tulee varmistaa hoitoja tarjoavan henkilökunnan riittävä ammatillinen pätevyys.

Terapiatakuun toimeenpanoon on otettava mukaan koko lasten ja nuorten perustason palveluverkosto. Lasten ja nuorten terapiatakuun toimeenpanon onnistumista ja vaikutuksia tulee seurata ja arvioida systemaattisesti. Seurannassa ja arvioinnissa tulee ottaa huomioon eri kohderyhmät, kuten se, miten terapiatakuu onnistuu tosiasiasa tavoittamaan esimerkiksi erityisen haavoittuvassa asemassa tai heikossa sosioekonomisessa tilanteessa eläviä lapsia ja nuoria. Lasten ja nuorten kokemustietoa ja mielipiteitä tulee koota ja kuulla osana seurantaa ja arviointia.

LISÄYSESITYS: ”Varmistetaan lasten ja nuorten terapiatakuun laadukas toimeenpano. Terapiatakuun yläikäraja ulottuu nuorisolain mukaisesti alle 29-vuotiaisiin. Terapiatakuu toteutuu sekä opiskeluhuollossa että perustason perhe- ja mielenterveyspalveluissa toteutettavina yksilö-, perhe- ja ryhmäinterventioina nuoren ja perheen tarpeet huomioiden. Huomioidaan nuorten osallisuus terapiatakuun toimeenpanossa ja palvelun kehittämisessä.”

Luonnoksessa halutaan selvittää mielenterveysongelmien ja ahdistuneisuuden juurisyitä ja kohdentaa tukitoimia sen mukaisesti. Mielenterveysongelmien syistä on olemassa jo varsin paljon tutkimustietoa, jota kannattaa hyödyntää. Myös mielenterveysstrategiaan on koottu mielenterveydelle olennaisia tekijöitä ja niihin vaikuttamisen keinoja.

Luonnoksessa halutaan vahvistaa matalan kynnyksen mielenterveyden tukea esimerkiksi ohjaamojen ONNI-toiminnalla sekä walk in- ja chat-palveluilla. Nämä ovat tärkeitä tavoitteita, joissa tulee huomioida nuorten toiveet ja tarpeet. Vaikuttavuuden lisäämiseksi matalan kynnyksen tuessa kannattaa hyödyntää valtakunnallisia hyväksi todettuja malleja, jotka nuoret kokevat toimivina. Esimerkiksi Sekasin-chat toimii valtakunnallisesti ja kaksikielisenä. THL:n Lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuuden lisäämisen -raportissa (Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti 2023) nostetaan Sekasin-chat nuorille kohdentuvana digitaalisena etätukena sekä ehdotetaan palvelun hyödyntämistä ja kehittämistä. Tällä hetkellä Sekasin-chatin kysyntä on niin suurta, että vain noin viidesosaan vuosittaisesta 160 000 yhteydenotoista voidaan vastata. Nuoret ja nuoret aikuiset hyödyntävät myös MIELI ry:n Kriisipuhelinta mielenterveysavun saamisessa.

LISÄYSESITYS: ”Matalan kynnyksen mielenterveysavussa huomioidaan nuorten tarpeet ja palveluista saadut kokemukset. Matalan kynnyksen tuessa hyödynnetään valtakunnallisia, tunnettuja ja hyväksi todettuja malleja, esimerkiksi Sekasin-chatia ja tunnettuja omahoito-ohjelmia, kuten Mielenterveystalon ohjelmat.”

TAVOITE 5. Mielekäs vapaa-ajan toiminta vahvistaa nuorten mielen hyvinvointia

Tavoite jää liian kapeaksi nuorten mielenterveyden tavoitteena. Mielenterveysstrategian mukaisesti nuorten mielenterveyden vahvistamista tehdään kaikissa kasvu- ja opiskeluympäristöissä. Strategiassa lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa kattaa laajasti lasten ja nuorten mielenterveyden vahvistamisen sekä lapsuuden ja nuoruuden kasvuolosuhteiden vaikutuksen mielenterveyteen. Ei ole tutkimusnäyttöä, että vapaa-ajan toiminta olisi riittävä ympäristö mielenterveyden vahvistamiseksi. Lisäksi vanhempien ja perheiden tukeminen on keskeistä.

MUUTOSesitys: Tavoitteen 5 otsikko muutetaan muotoon: Nuorten mielenterveyttä vahvistetaan kaikissa kasvuympäristöissä.

On hyvä, että luonnoksen toimenpiteenä on varmistaa nuorten parissa toimiville aikuisille, kuten nuorisotyöntekijöille ja harrastustoiminnan ohjaajille riittävä osaaminen laadukkaan, turvallisen ja nuoren mielen hyvinvointia tukevan toiminnan järjestämiseen. Ammattilaisten lisäksi myös huoltajat tarvitsevat tietoa ja osaamista nuoren kasvun, kehityksen, turvallisuuden sekä hyvinvoinnin tukemiseen.

LISÄYSESITYS: ”Nuorten mielenterveyttä vahvistetaan nuorten, vanhempien ja ammattilaisten yhteistyönä ja poikkihallinnollisesti kaikissa kasvu- ja koulutusympäristöissä.”

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

VANUPO:n valmistelussa nuoret nostivat ilmastonmuutoksen ja luonnon säilyttämisen kaikkein tärkeimmäksi yhteiskunnallisesti ratkaistavaksi asiaksi. Nuorten näkemystä ei ole juurikaan huomioitu luonnoksen tavoitteissa ja toimenpiteissä.

MUUTOSESITYS: Lisätään ilmastonmuutoksen vähentämisen ja luonnon säilyttämisen toimenpiteitä sekä edistetään nuorten vaikuttamis- ja toimintamahdollisuuksia näissä teemoissa.

TAVOITE 6. Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon vahvistuvat

MUUTOSESITYS: Lisätään konkreettisia toimenpiteitä nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamiseksi sekä nuorten äänestysaktiivisuuden ja demokratietoutuden lisäämiseksi.

TAVOITE 7. Nuorten turvallisuuden tunne ja turvallisuus vahvistuvat

Kiusaaminen ja syrjintä heikentävät mielenterveyttä sekä lisäävät mielenterveysongelmien riskiä. Nuorten mielestä kiusaamiseen ja syrjintään tulee puuttua vahvemmin, jolloin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat paremmin. Jokaisella on oikeus fyysiseen ja psykologiseen turvallisuuteen. VANUPO:ssa ei mainita rasismia, joka on tutkitusti uhka nuoren mielenterveydelle.

LISÄYSESITYS: ”Ehkäistään kiusaamisväkivaltaa, rasismia ja syrjintää suunnitelmallisesti nuorten kaikissa kasvu- ja koulutusympäristöissä. Tarvitaan tunne-, vuorovaikutus-, ryhmä- ja kaveritaitojen vahvistamista, ennaltaehkäiseviä käytäntöjä sekä puuttumisen keinoja.”

On hyvä, että varhaiskasvatuksen, opetustoimen ja johdon täydennyskoulutuksen painopistealueeksi nostetaan hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseen sekä mielen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvä pedagoginen osaaminen. Täydennyskoulutuksen lisäksi tulisi mielenterveysosaamista edistää kasvatus- ja opetusalan tutkinnoissa. Kasvattajat ja opettajat tarvitsevat osaamista ja työkaluja työhönsä. Myös nuorisotyöntekijät hyötyvät hyvinvointi- ja mielenterveysosaamisesta.

LISÄYSESITYS: ”Edistetään hyvinvointi- ja mielenterveysosaamista varhaiskasvatuksen, opetusalan ja nuorisotyöntekijöiden tutkinnoissa.”

Hallitusohjelmassa on mainittu, että hallitus kiinnittää erityistä huomiota ehkäisevään mielenterveys- ja päihdetyöhön lasten ja nuorten toiminnassa. Nuorten päihteiden käyttö on mennyt monilta osin parempaan, mutta päihteistä nuorille koituvat haitat ovat varsin yleisiä ja vakavia. Erityisesti ennaltaehkäisyn näkökulmasta alkoholin ja uusien nikotiinituotteiden saatavuuden lisääntyminen politiikkamuutosten myötä uhkaavat hyvää kehitystä.

Nuoruusiässä säännöllistyvä päihdekäyttö lisää riskiä myöhemmille päihde- ja mielenterveysongelmille sekä syrjäytymiselle. Nuori voi kokea päihdehaittoja myös ilman, että itse käyttää päihteitä. THL:n mukaan alle 18-vuotiaita lapsia, joiden vanhemmalla on vakava päihdeongelma, on Suomessa noin 65 000–70 000.

Palvelujärjestelmässä päihdeongelma ei saa olla este mielenterveyshoidolle tai toisin päin. Erityisen kohtalokkaita ovat nuorten huumekuolemat, joita on Suomessa paljon kansainvälisesti vertailtuna. Nuorten huumekuolemien vähentäminen on hallitusohjelman tavoite, jota ei mainita VANUPO:ssa.

LISÄYSESITYS: ”Vähennetään päihdehaittoja ehkäisevällä päihdetyöllä nuorten eri kasvuympäristöjen ja huoltajien yhteistyönä. Kiinnitetään erityistä huomiota nuorten huumekuolemien vähentämiseksi tehtävään työhön sekä päihdekasvatukseen. Vahvistetaan nuorten päihdehoitoa ja -kuntoutusta sekä varmistetaan että päihde- ja mielenterveyshoitoa voi saada samanaikaisesti.”

Mielenterveyden näkökulmasta on tärkeää vaikuttaa rikoksilla oireileviin nuoriin. Mielenterveyshoidon lisäksi voidaan vahvistaa mielenterveystaitoja, kuten tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä resilienssiä. Rikoksilla oireilevat nuoret hyötyvät kokovaltaisesta ja moniammatillisesta tuesta, joka voi olla esimerkiksi Ankkuri-toimintaa tai vankilaympäristöissä tapahtuvaa tukea. VANUPO:ssa mainitaan vain rikokset tekijät. On todella tärkeää varmistaa myös uhrin riittävä tuki ja apu sekä vahvistaa nuorten kykyä tunnistaa heihin kohdistuvat rikokset.

LISÄYSESITYS: ”Ehkäistään ja vähennetään rikoksilla oireilevien nuorten rikollisuutta varmistamalla riittävä mielenterveyshoito, hyödyntäen moniammatillista tukea sekä vahvistamalla nuorten mielenterveystaitoja vankiloissa ja muissa rangaistusmuodoissa. Varmistetaan uhrin riittävä psykososiaalinen, rikosprosessiin liittyvä sekä muu tarvittava tuki ja apu uhrien mielenterveysongelmien estämiseksi ja vähentämiseksi. Vahvistetaan myös nuorten kykyä tunnistaa heihin kohdistuvat rikokset.”

TAVOITE 8. Yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta ja resilienssiä nuorten elämässä tuetaan

On hyvä, että luonnoksessa vahvistetaan nuorten resilienssiä haastavien tilanteiden kohtaamisessa selkeyttämällä ja kasvattamalla nuorisotyön roolia yhteisöllisyyden vahvistajana. Nuorisotyön lisäksi

nuorten resilienssiä tulisi edistää ja tukea muissakin kasvuympäristöissä. Resilienssi on yksi mielenterveysosaamisen sisällöistä.

LISÄYESITYS: ”Vahvistetaan nuorten resilienssiä kasvu- ja koulutusympäristöissä ja varmistetaan ympäristöjen aikuisten riittävä osaaminen resilienssin tukemiseksi.”

On hyvä, että kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävää nuorisotyötä kehitetään edelleen.

LISÄYESITYS: ”Vahvistetaan kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvaa nuorisotyötä painottamalla nuorten osallisuuteen ja hyvinvointiin liittyvää toimintaa sekä vahvistamalla nuorisotyön roolia osana moniammatillista oppimisyhteisöjen hyvinvointityötä.”

Koronapandemian seurauksena nuorten kokema yksinäisyys ja sosiaalinen ahdistuneisuus ovat lisääntyneet. Vertaisilla ja ystäväsuhteilla on suuri merkitys nuoren kasvulle ja kehitykselle.

LISÄYESITYS: Kansallisesta lapsistrategiasta (2021, Komiteamietintö s. 30, muuttaen lapsi-termi nuori-termiksi): ”Kehitetään määrätietoisesti toimia nuorten yksinäisyyden ehkäisemiseksi ja vertaissuhteiden vahvistamiseksi. Tuetaan yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta nuorten arjessa, koulussa ja oppilaitoksissa, vapaa-aikana ja harrastustoiminnassa. Tunnistetaan digitaalisen ympäristön merkitys nuoren läheis- ja vertaissuhteiden kannalta ja vahvistetaan media- ja vuorovaikutustaitoja myös sähköisessä viestinnässä.”

Nuorisotyön ja –toiminnan tukemisen linjaukset

Luonnoksessa kerrotaan, että nuorisotyön onnistumisen edellytyksiä vahvistaa se, että sitä toteutetaan yhä enemmän monialaisessa yhteistyössä eri yhteistyökumppaneiden, kuten opetus-, sosiaali- ja liikuntatoimen ja poliisin kanssa.

MUUTOSesitys: Lisätään nuorisotyön onnistumisen edellytyksiin myös terveystoimen kanssa tehtävä yhteistyö.

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

On hienoa, että nuorten hyvinvointi on nuorisoalan osaamiskeskusten painopisteenä vuosille 2024–2027. Osaamiskeskustoiminta jäsentyy kahden painopisteen kautta: nuorten hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin ja nuorten hyvinvoinnin johtamisen tuki.

Painopisteessä nuorten hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin sisältää yhteisöllisyyden, kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin, resilienssin sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamista. Lisäksi nostetaan esiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tukeminen

sekä pahoinvoinnin aiheuttajiin puuttuminen. Nämä ovat kannatettavia, joista mielenterveysosaamisen sisältöjä ovat tunne- ja vuorovaikutustaidot sekä resilienssi.

MUUTOSITYS: Lisätään hyvinvoinnin edistämisen nuorisotyön keinoihin ”mielenterveysosaamisen vahvistaminen”.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

On erittäin myönteistä, että nuorisoalan kansainvälisessä ja eurooppalaisessa yhteistyössä Suomelle tärkeisiin teemoihin kuuluu nuorten mielen hyvinvointi. Tässäkin olisi mielen hyvinvoinnin sijaan suositeltavaa käyttää mielenterveys-termiä (WHO).

On hyvä, että nuorisotyöllä kerrotaan olevan oleellinen rooli nuorten mielen hyvinvoinnin tukemisessa. Mielenterveyttä haittaavien tekijöiden käsittelyn taitojen lisäksi mielenterveys olisi hyvä nähdä voimavarana.

LISÄSITYS: ”Yhteisöllisyyden luominen ja nuoria osallistava toiminta antaa nuorille erilaisia taitoja mielenterveyden vahvistamiseksi ja mielenterveyttä haittaavien tekijöiden käsittelemiseksi.”

Luonnoksessa tuodaan esiin ilmastonmuutoksen aiheuttama ahdistus nuorille ja kerrotaan, että luontoahdistuksen juurisyöt selvitetään toimenpiteitä varten. Nuoret itse korostavat kuulemisessa päättäjiä roolia ja puheista tekoihin siirtymisen tärkeyttä. Luontoahdistuksen juurisyiden selvittämisen sijaan olisi tärkeää käsitellä nuorten ilmastotunteita sekä vahvistaa nuorten toimijuutta ja vaikutusmahdollisuuksia.

MUUTOSITYS: Poistetaan kirjaus nuorten luontoahdistuksen juurisyiden selvittämisestä ja kirjataan tilalle: ”Tuetaan ilmastotunteiden, kuten ahdistuksen ja ilmastotoivon käsittelyä eri kasvuympäristöissä. Vahvistetaan nuorten toimijuutta ja vaikutusmahdollisuuksia ilmastoon ja luontoon liittyen sekä tehdään vaikuttavaa ilmastopolitiikkaa Suomessa ja Euroopassa.”

Muita näkemyksiä ohjelmasta

VANUPO on lakisääteinen valtioneuvoston nelivuotiskausittain hyväksymä poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on edistää nuorten kasvu- ja elinoloja sekä linjata nuorisotyötä ja -toimintaa. Vuosien 2024–2027 teemana on nuorten hyvinvoinnin vahvistaminen monialaisin toimenpitein.

Tällä hallituskaudella VANUPO-ohjelma toteuttaa myös hallitusohjelman kirjausta ”Hallitus laatii laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Vahvistetaan moniammatillista työtä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi”.

Nuorten mielenterveys on heikentynyt viime vuosina. Koettu mielenterveyskuormitus ja oireilu ovat kasvaneet ja mielenterveyshäiriöiden diagnoosit lisääntyneet noin 25 prosentilla. Noin kolmasosa tytöistä ja naisista yläkouluissa ja toisella asteella on koulu-uupunut sekä kokee ahdistusta ja masennusta.

Nuorten heikentynyt mielenterveys vaikuttaa oppimiseen, toiminta- ja opiskelukykyyn sekä heijastuu tulevaan työkykyyn.

VANUPO:ssa on mielenterveyden kannalta tärkeitä kirjauksia, mutta toimenpiteet jäävät kapeiksi ja ennaltaehkäisyn rooli vähiin. Nuorten mielenterveys tarvitsee vahvistamista, ongelmien ennaltaehkäisyä, matalan kynnyksen tukea sekä riittävää ja oikea-aikaista hoitoa sekä kuntoutusta. Mielenterveyttä tulee vahvistaa nuorten, vanhempien ja ammattilaisten yhteistyönä ja poikkihallinnollisesti kaikissa kasvu- ja koulutusympäristöissä.

Hallitus kertoo visiokseen nuorten hyvinvointia vahvistavan kokonaisvaltaisen ja johdonmukaisen nuorisopolitiikan. Valitettavasti luonnos ei vastaa visioon. VANUPO:sta on jätetty pois nuoren kasvu, kehitykselle ja hyvinvoinnille merkittäviä tekijöitä, kuten toimeentulo, sosiaaliturva, asuminen ja asunnottomuus sekä työelämä ja työttömyys. Ehdotamme, että nämä toimenpiteet lisätään uuden tavoitteen alle: ”turvataan jokaiselle nuorelle hyvinvoinnin edellytykset”.

Hallitus on tekemässä useita nuorten kasvu- ja elinoloihin vaikuttavia muutoksia. Nuorisopolitiikan tulisi seurata politiikkatoimien vaikutuksia, joten ehdotamme nuori- ja mielenterveysvaikutusten arvioinnin lisäämistä. Ehdotamme myös, että syrjäytymisen ehkäisemisen sekä vähemmistöihin ja vanhempiin ikäryhmiin kuuluvien nuorten toimenpiteitä vahvistetaan.

VANUPO:ssa nuorten hyvinvoinnille ei aseteta mitattavia tavoitteita. Tavoitteiden tarkentaminen on tärkeää toiminnan tuloksellisuuden osoittamiseksi. Vaikuttavat tulokset vaativat myös taloudellisia resursseja. Vaikuttavuutta haastavat hallitusohjelmassa esitetyt yli 200 miljoonan euron leikkaukset nuoriso-, liikunta- ja kulttuurialalle sekä sote-järjestöille.

Lausuttavana oleva ohjelma on kolmas VANUPO. Ehdotamme, että ohjelman valmistelua ja toimivuutta arvioidaan tällä ohjelmakaudella osallistaen arviointi- ja kehittämistyöhön nuorisoala ja muut nuorten kannalta keskeiset toimijat. Ehdotamme myös harkitsemaan hallitusohjelman poikkihallinnollisen nuorten syrjäytymisen ja hyvinvoinnin ohjelman irrottamista VANUPO:sta.

Kiitämme mahdollisuudesta lausua. Lausunnossa on huomioitu yli 140 toimijan yhteistyönä valmisteltu MIELI ry:n Nuorten hyvinvointiohjelma sekä kahden edellisen VANUPO-kauden

kokemukset nuorisoalan osaamiskeskustoiminnasta. Toivomme, että hallitus vahvistaisi luonnosta ohjelmaksi, jolla lisätään nuorten hyvinvointia ja mielenterveyttä kokonaisvaltaisesti.

Kujala Johanna

MIELI Suomen Mielenterveys ry - Yhteiskuntasuhdepäällikkö Johanna Kujala